

MOLLA FAHRETTİN BATMANÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

Prof. Dr. Abdulkerim ÜNALAN

Dicle Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

I. MOLLA FAHRETTİN DOĞUMU VE YETİŞMESİ

Molla Fahrettin, 1328/1910 yılında, Mardin iline bağlı Midyat ilçesinin Arnas köyünde doğdu. Babasının adı Molla Abdullah'tır. Kendisi her ne kadar aslen Mardinlidir. Ancak hayatının parlak dönemini Batman'da geçirmiş, ilmî ve irşad faaliyetlerini bu bölgede yürütmüştür. Dolayısıyla kendisi Banman'lı olarak tanınmış ve "Molla Fahrettin Batmanî" veya "Şeyh Fahrettin Batmanî" olarak şöhret bulmuştur. Molla Fahrettin, bölgede ilim ve faziletle tanınan ve "Seyyid" olarak tanımlanan soylu bir ailedendir. Soyu Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin'e dayanmaktadır. Molla Fahrettin'in mensup olduğu aile, ilimle tanınmaktadır. Bu aileden medreselerde uzun süre tedrisat yapan ve yüzlerce talebe yetiştiren bir çok ilim adamı yetişmiştir. Örneğin molla Fahrettin'in, "amcam" diye söz ettiği büyük bir

mudakkik ve fakih olan ve bölgedeki ilim adamlarınca "üstad" olarak tanımlanan Molla Abdulvahhab Derizbinî ile halen hayatta olup Midyat ilçe merkezinde yaşayan Molla Zübeyir Arnasî bunlardan sadece iki örnektir.

Molla Fahrettin, henüz küçük yaşta iken babası vefat etti. Yetim kalması üzerine onun yetişmesi ile fedakâr validesi ilgilendi. Kendisi, henüz altı yaşında iken Kur'ân-ı Kerim'i hatmetti ve İslâmî ilimleri okumaya başladı. 14 yaşında iken, medrese tahsilini tamamlamak için Batman yöresine geldi. Ve halen Batman'ın ilçelerinden olan Beşiriye bağlı Tilmiz köyünde müderrislik yapan büyük alim Molla Hasan Tilmizî'nin yanına giderek tahsiline devam etti. Molla Hasan Tilmizî, bölgede herkes tarafından tanınan ve Silvan'da ikamet eden meşhur alim, fakih ve mutasavvıf Molla Hüseyin-i Kîçik'in talebelerinden ve ondan icazet alanlardan biri idi ki Molla Hüseyin Kîçik'e talebe olmak hele ondan ilmi icazet almak ilim çevrelerince büyük bir iftihar vesilesi idi. Molla Hasan Tilmizî de, hocası Molla Hüseyin gibi bölgede şöhrete kavuşmuştu.

Molla Fahrettin, hocası Molla Hasan Tilmizî'nin yanında öğrenimini tamamlayıp kendisinden ilmî icazet aldı. Ondan sonra hocasının köyüne yakın Bileyder köyünde imamlık görevine başladı. Burada hem müderrislik yapıyor hem de hocası ile irtibatını devam ettirerek eksik kalan bilgilerini tamamlıyordu. Bir süre sonra buradan "Basork" adındaki köye yine imam olarak gitti. Burada köyün büyüğü olan Hacı Osman ağa, onun isteği üzerine camiin yanında bir medrese inşa etti. Molla Fahrettin, uzun süre bu medresede ders vererek çok sayıda talebe yetiştirdi. Bir süre sonra bu köyden de

ayrılarak o zaman Siirt'e bağlı bir ilçe olan Batman ilçe merkezine gelerek Ulu Cami'de imamlık-hatiplik görevine başladı. Aynı zamanda vaizlik görevini de yürütüyordu. Vaazları halkın üzerinde büyük etki yapıyordu. Kendisinin, Batman'ın muhafazakar yapısında ciddi etkisi olan manevi dinamiklerden biri olduğunu söyleyebiliriz.

Bu arada yaşı ilerleyen Molla Fahrettin efendi, seyr-ü sülûka yöneldi ve Güneydoğu'nun güneybatısındaki Cizre (Ceziratu İbn Ömer) ilçesinde ikamet eden ilim ve takva sahibi meşhur Nakşibendî şeyhi Şeyh Muhammed Said Seyda'nın yanına giderek seyr-ü sülûkta ona intisap etti. Liyakatini gören Şeyh Seyda efendi 1955 yılında kendisine halifelik ünvanını verdi. Bundan sonra "Şeyh Fahrettin" olarak da tanımlanan Molla Fahrettin, bölgede artık ilim tedrisatı yanında irşad faaliyetlerini de yürütmeye başladı. Bu arada İmam-Hatip lisesini dışarıdan bitirme hakkı tanınınca hemen imtihanlara girerek Diyarbakır İmam Hatip lisesinden mezun oldu.

Bir süre imamlık, vaizlik, tedrisat, sosyal ve tasavvufi faaliyetleri birlikte yürüten Molla Fahrettin, resmi görevle birlikte bu faaliyetleri yürütmenin son derece zor olduğunu görünce, daha rahat hareket edebilmek için resmi görevlerinden istifa ederek kendisini tamamen irşad ve tedrisat faaliyetlerine verdi. Bu faaliyetlerini Batman şehir merkezindeki "Hacı Şirin Camii" nde yürütüyordu. Burada öğrencilerin iâşe ve ibate masrafları, büyük ölçüde, camii kendi adı ile kendi arazisinde yapan Hacı Şirin¹ adındaki bir hayırsever tarafından karşılanıyordu. Bizzat kendim de, o dönemde, adı geçen camide Molla Fahrettin'in yanında okudum ve 1971 yılında, bu camide kendisinden ilmî icazet alma şerefine nail oldum.

Molla Fahrettin, bu arada Üstaz Bediuzzaman Said Nursî'nin kitaplarını (Nur Risalelerini) okudu ve onlardan çok etkilendi. Bunun üzerine Bediuzzaman hazretlerine bir mektup yazarak kendisini de talebeleri arasında kabulünü talep etti. Bediuzzaman da ona bir mektupla cevap vererek muvaffakiyeti için dua etti.² Bilindiği gibi Bediüzzaman büyük düşünüyor ve uzun vadede Dünya'ya hitap edecek Nur Risalelerini yazıyordu. Molla Fahrettin'in de Bediüzzaman'dan etkilenmesi sonucu eser yazmaya başladığı ve aynı ideali taşıdığı kanaatindeyiz.

II. KİŞİLİĞİ

Hız Peygamber (S) in soyundan gelen Molla Fahrettin, soyuna layık bir izzet-i nefis ve kişiliğe sahipti. Ağırbaşlı ve vakarlı duruşu ile herkesin dikkatini çekiyor, kendisini gören herkeste büyük bir ilim adamı intibamı bırakıyordu. Bu saygın kişiliği ile beraber son derece mütevazı idi. Nitekim ileride göreceğimiz gibi, o kadar şöhret ve saygınlığına karşın yazdığı fetvaların altına "el-Miskin Fahrudin = Zavallı Fahrettin" şeklinde imza atıyordu. Talebelerine karşı son derece şefkatliydi ve onlarla birlikte kendilerinden biri gibi davranıyordu. Öyle ki, kendisini talebeler arasında görenler, dış görüntüsünden olmasa ilk etapta kimin talebe kimin hoca olduğunu fark edemiyordu. Uzak bölgelerden, özellikle İç ve Batı Anadolu'dan gelen talebelere medresesinde yer

¹ Tuba Özden Deniz, Mekke'de yaşayan ve şehrin tarihi üzerine araştırmalar yapan Dr. Necati Öztürk'ten naklen, adı geçen Hacı Şirin ile ilgili şu olayı anlatmaktadır: Dr. Necati Öztürk şöyle diyor: "Mescid-i Nebevi'de öğle namazını kıldık, tam çıkacaktık. Baktım bir amca ayaklarını Ravza'ya doğru uzatmış. Hiçbir şey söylemedim; ama içimden de, 'Bu makamda insan böyle mi oturur?' dedim. Biraz ilerledikten sonra arkadan biri, 'Amca seni çağırıyor.' diye seslendi. Yanına gittim bana 'Sana ne? Ben onun komşusuyum. Komşunun komşuya nazı geçmez mi? Ne homurdanıyorsun kendi kendine!' dedi. Çok şaşırđım. Nereli olduğunu sordum. Batmanlı amca Kürt'müş, adı Mehmed Şirin. Onun gibi çok sayıda Kürt vatandaşımız da Medine'de mücavir hayatı yaşıyor." (Aksiyon dergisi tarih:17. 12. 2007, Sayı: 680; t.ozden@aksiyon.com.tr; http://www.aksiyon.com.tr) Bu mektubun nerede, kimde olduğunu tespit etmeye çalıştım., ancak maalesef tespit edip elde etme imkanı bulamadım.

² Bu mektubun nerede, kimde olduğunu tespit etmeye çalıştım., ancak maalesef tespit edip elde etme imkanı bulamadım.

verir ve onlara özel ihtimam gösterirdi. Talebelerin tedrisatı yanında sosyal hayatları ve özel durumları ile de ilgileniyor ve onların her yönden mükemmel insan olmalarına çaba harcıyordu. Öyle ki talebelerine ait güzel bulmadığı isimleri sünnete uygun güzel isimlerle değiştiriyor ve bu isimlerle onlara hitap etmek istiyordu. Örneğin İskan ismini Abdurrahman; Ferzende ismini de Ahmed olarak değiştirmişti. İsimleri değiştirilen bu zatlar halen bu yeni isimleri ile anılmaktadır.

Molla Fahrettin, İslam'ı harfiyen yaşamaya gayret ediyor, Hz. Peygamber'in sünnetini titizlikle uygulamaya hassasiyet gösteriyor, ilim adamlarının başkasına örnek olmaları gerektiğine inanıyor ve bu sorumlulukla anlayışı ile hareket ediyordu. Aktiv bir yapıya sahip olan ve zamanını boşa harcamama konusunda son derece hassasiyet gösteren Molla Fahrettin, sosyal ve irşad faaliyetlerini bir kenara bırakırsak, adeta bir uzlet hayatı yaşıyordu. Yakın çevresinin anlattığına göre Batman'da kaldığı yaklaşık 20 yıl boyunca çarşı ve pazara pek gitmiyor, genellikle evi ile cami ve medrese arasında devam eden bir hayat yaşıyordu. Camiye giderken yol üzerinde karşılaştığı 5-6 yaşlarındaki çocuklar, etrafında toplanıp ona büyük ilgi gösteriyorlardı.

Manevi kişiliğine paralel olarak fizikî yapısı ile de dikkat çekecek kadar farklı bir yapıya sahipti. Takriben 1.90 metre boyunda, halk tabiri ile sahabe tipi bir insandı. Hatta kendisi uzun boyluluğu ile ilgili bize şu anektodu anlatmıştı: "Bir kere hac esnasında, Mina'da cemaatle namaz kılmak için saf tutmuştuk. Ben imamlık yapmak için ön tarafta durmuştum. Başımda, tepesinde püskül bulunan bir külah bulunuyordu. Tam niyet edeceğim sırada, birisi dişleri ile başımdaki külahın püskülünden tutarak, görebileceğim şekilde başımın ön tarafında külahı salladıktan sonra tekrar başımın üzerine koydu. Arkama baktığımda benden hayli uzun boylu bir zenci gördüm ve son derece şaşırđım. Zira dişleri ile başımdaki külahın püskülünü tutabilecek kadar uzun boylu idi. Kendisi, bu hareketi ile benden de uzun insanların olduğunu göstermek istemişti."

III. ZAKA VE YETENEĞİ

Molla Fahrettin, son derece zeki, ifade kabiliyeti güçlü, fasîh ve belîğ bir şahsiyetti. Kuvve-i hafızası o kadar güçlü idi ki birçok talebesinin müşahedesıyla, Arapça bir kitabın bir sayfasını bir defa okumak veya dinlemekle eksiksiz hıfz ediyordu. Ayrıca özel bir çalışma yapmadan Kur'an-ı Kerim'in tamamını hıfz etmişti. Güzel, gür, mikrofonik bir sesi vardı. Kıraet hocalarından özel ders almamasına rağmen çok güzel Kur'an okuyordu. Yine özel meşk (hatt sanatını öğrenme) yapmadığı halde güzel bir hattı da vardı. İmam-Hatip sınavlarında gösterdiği olağanüstü performans, öğretmenlerin dikkatini çekiyor onları hayretler içinde bırakıyordu. Hatta cebir, matematik, fizik öğretmenleri, "sanki bu bilimler bu hoca tarafından keşfedilmiştir. Biz bu bilimleri yüzeysel olarak biliyoruz, Molla Fahrettin ise bunların özünü biliyor" diyerek hayretlerini gizleyemiyorlar ve Molla Fahrettin'in kendilerinden daha iyi bu bilimlere vâkıf olduğunu ifade ediyorlardı.

IV. AZİM VE KARARLILIĞI

Molla Fahrettin, fart-ı zeka yanında büyük bir azim ve kararlılığa sahipti. Büyük ve uzun vadeli düşünüyor, geleceğe umutla bakıyordu. Zihninde büyük projeler vardı. Belki de Bediüzzaman'ın insanlığa ışık tutan "*Vicdanın ziyası, ulûm-u diniyyedir. Aklın nuru, fûnun-u medeniyyedir. İkisinin imtizacıyla hakikat tecelli eder. O iki cenah ile talebenin himmeti pervaz eder. İftirak ettikleri vakit; birincisinden taassup, ikincisinden hile, şüphle tevelliüd eder.*" şeklindeki sözünden etkilenmiş olacak ki, dönemin medrese hocalarının aksine kendisi de, klasik ve modern düşüncenin sentezinden yana idi.

İslami kimliğimizi kaybetmeden modern çağa ayak uydurmanın gerekliliğine inanıyordu. Okuduğu Nur Risalelerinin etkisi ve İmam-Hatip sınavlarına girme vesilesi ile klasik İslamî ilimler yanında modern ilimleri de öğrenmişti. Kendisi bu limleri okuğu gibi talebelerine de bunları öğrenmelerini tavsiye ediyordu. Nitekim o dönemde medrese hocalarının hemen hiç birisi okuma yazma bile bilmezken kendisi dışarıdan İmam-Hatip lisesini bitirmekle bu düşüncesini fiilen göstermiş ve talebelerine de örnek olmuştu. Ömrü vefa etseydi üniversiteye gidip çok daha etkili ve yetkili bir konuma gelmeyi planlıyordu. Özellikle Diyanet teşkilatında, çağın gerekleri doğrultusunda ciddi değişiklikler yapmanın gerekliliğine inanıyordu. Diyanet teşkilatının, ülkemizin en ücra köşelerine kadar uzanan geniş bir ağla büyük imkanlara sahip olduğunu ancak bir çok din görevlisinin, sahip oldukları göreve ehil olmamaları nedeniyle bu teşkilattan beklenen hizmetin gereği gibi yapılamadığını, dolayısıyla bu teşkilatın revize edilerek ehliyetsiz görevlilerden arındırılması gerektiğini ifade ediyordu.

V. SOSYAL FAALİYETLERİ

Molla Fahrettin, yukarıda belirttiğimiz faziletlerinden dolayı hem ilim çevreleri hem de halk tarafından son derece sevilip sayılıyordu. Kendisi de bu saygın kişiliğini halkın huzur ve sükununu, birlik ve beraberliğini temin için kullanıyordu. Resmi bir görevi olmamakla birlikte bulunduğu camide imamlık yapıyor, hutbe okuyor, vaaz ediyor ve tasavvufî faaliyetlerde bulunuyordu. Böylece halkı dini ve manevi yönden aydınlatıp her türlü kötülüğün, fitne ve fesadın kaynağı olan cehaletten kurtarmaya gayret ediyor ve böylece toplumsal barışa ciddi anlamda katkıda bulunuyordu. Ayrıca bölgede aileler ve aşiretler arasındaki anlaşmazlıklara müdahale ederek onları barıştırıyor, böylece cinayetlerin, fitne ve fesadın meydana gelmesini ve yayılmasını önliyordu. Örneğin tasavvuf üstadı Şeyh Seyda hazretlerinin de tavsiyesi üzerine Siirt'in Pervari ilçesinin yaylasına giderek orada kalan Davudi aşireti ile göçerleri barıştırmış, böylece bu aşiretler arasında yıllardan beri devam edegelen düşmanlık ve ihtilaflar, onun çabasıyla bertaraf edilmişti. Ayrıca Batman yöresinde, tanınmış Raman ve Alikan aşiretleri arasında gerçekleştirdiği barışı zikredebiliriz. Bu iki büyük aşiret arasında barışı gerçekleştirmek suretiyle bir çok muhtemel cinayet ve ölümlerin önüne geçmişti. Bu hadiseden dolayı halk arasındaki itibarı ve saygınlığı bir kat daha artmıştı. Nitekim, Molla Fahrettin, ilmî, tasavvufî ve sosyal faaliyetleri ile Türkiye'nin her tarafında tanınınca, dindarlıkla tanınan Konya halkı, bu büyük zatı Konya'ya götürmek için harekete geçmiş ve eşyasını götürmek için bir kamyon tutup Batman'a gelmişlerdi. Ancak bunu duyan Batman halkı kamyonun etrafını sararak evin taşınmasına ve kamyonun hareket etmesine engel olmuşlardı.

Halk arasında son derece itibarı olan ve çok sayıda talebe yetiştiren ileri görüşlü alim ve mutasavvıf Molla Fahrettin Efendi, ne yazık ki tasarladığı büyük projelerini tamamlayamadan, Batman'da, 1 ŞUBAT 1972 tarihinde, 62 yaşında hakkın rahmetine kavuştu ve Batman'a yakın "Korik" köyünde annesinin yanına defnedildi. Kendisi için Allah'tan rahmet diliyoruz.

VI. TALEBELERİ

Molla Fahrettin, henüz genç sayılabilecek yaşta vefat etmesine rağmen bir çok talebe yetiştirmiştir. Bu talebelerin bir kısmı, yanında icazet almış bir kısmı ise bu icazeti almamıştır. Ancak kendisine talebelik yapanların tamamını, ayrıca icazet alıp

almayanları tespit etme imkanını bulamadık. Aşağıda adları belirtilenler, tabelerinin sadece bazılarıdır.

1. Şeyh Nurullah Seyda: Şeyh Fahrettin'in Şeyhi olan Şeyh Seyda'nın Oğludur, Babasının vefatından sonra onun yerine geçmiş ve Şeyh Seyda'nın ilim bakımından birinci derecede halifesi olan Şeyh Fahrettin'den ilmî icazet almıştır. Henüz genç yaşta iken bir trafik kazasında vefat etmiştir.

2. Şeyh Ömer Faruk Seyda: Şeyh Muhammed Nurullah'ın kardeşidir. Şeyh Fahrettin'den icazet almış ve Şeyh Muhammed Nurullah'ın vefatından sonra onun yerine geçmiştir. Halen hayatta olup irşad faaliyetlerine devam etmektedir.

3. Şeyh Baki Seyda: Şeyh Seyda'nın oğludur. Halen Bursa'ya bağlı İnegöl ilçesinde ticaretle iştigal etmektedir.

4. Şeyh Kutbeddin Hamidi: Eski Milletvekilidir.

5. Prof. Dr. Abdulkerim Ünalın, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi eski dekanıdır. Halen aynı fakültede öğretim üyesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı Başkanı ve üniversite senato üyesi olarak göreve devam etmektedir.

6. Prof. Dr. Mehmet Halil Çiçek, Van YY. Üniversitesi öğretim üyesi.

7. Prof. Dr. Dr. Abdulaziz Beki: DÜ. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

8. Yrd.Doç. Dr. Nusrettin Boilelli. MÜ. İlahiyat Fakültesi Öğr. Üyesi

9. Celal Yıldız: Emekli Mardin İl Müftüsü

10. Cüneyd Kavşut: Gümüşhane İl Müftüsü.

11. Molla Sabri Palulu: Urfa Dergah Camii İmamı

12. Molla Yusuf: Urfa Merkez Vaizi.

13. Seyit Ali: Müderris. Kızıltepe / Mardin

14. Molla Zübeyir Güneş: Müderris, Midyat / Mardin

15. Molla Hüseyin: Kur'an Hafızı - Müderris, Batman

16. Molla Süleyman: Yıldız, İmam-Hatip. Merhum.

17. Hafız M. Ali Keskin: Kur'an Muallimi, Batman.

18. Molla Osman Edebal: Müderris, Batman.

19. Molla Muhyiddin: Müderris, Adıyaman.

20. Molla Beşir Aksoy: İmam - Müderris, Midyat.

21. Molla Şefik Aksoy, İmam - Müderris, Midyat.

22. Molla Ahmet, İmam: - Müderris, D.Bakır.

23. Molla Hasan Ekici: Batman.

24. Molla Tahir Elgin: İmam, Batman.

25. Seyyid Mustafa Yıldız: Emekli İmam, Batman.

26. Selahaddin Yıldız: Emekli İmam, Batman.

27. Mehmet Mehdi Yıldız: Emekli İmam, Batman.

28. Molla Mehmet Yıldız: Emekli İmam, Batman, Merhum.

29. Molla Mahsum Yıldız: Emekli İmam, Diyarbakır.

30. Molla Mazhar Baskın: Emekli İmam, Siirt.

31. Molla İsmet Baskın: Emekli İmam, Siirt.

32. Molla Cafer, İmam: Batman, Merhum.

33. İbrahim Doğu, Emekli Bürokrat, Batman.

34. Seyit Tahir: Müderris, İstanbul Fatih.

35. Molla İbrahim Kelhoki: Müderris, Merhum, Mardin.

36. Molla Hüsni: Batma.

37. Molla Halil Yüce: Batman.

38. Molla Abdurrahman Hizuvi, Batman.

39. Molla Mehmet Emin Gür: Batman.

40. Molla Abdulkerim Sevim: Batman.

41. Molla Heybet İnanç: Batman.

VII. ESERLERİ

Molla Fahrettin, bir çok İslâmî ilim dallarında eser yazmayı hedefliyordu. Ancak ömrü buna kafi gelmedi. Yine de bir çok konuda eser yazdığını görüyoruz. Çoğu basılmış olan bu eserlerden 11 tanesine vakıf olabildik. Bu eserleri bir süre önce Siirt'te yapılan "İbrahim Hakkı Ve Siirt Üleması Sempozyumu" nda tanıtım ayrıca şu anda yapılmakta olan Batman Sempozyumunda bu eserlerle ilgili bir tebliğin sunulması nedeniyle fıkıhla ilgili olan " el-Kavlu's-Sedîd" dışındaki diğer eserleri üzerinde durmuyor, sadece bu eserlerin isimlerini zikretmekle yetiniyoruz. Cuma günü ve namazı ile ilgili olanı dışında tamamı Arapça olan bu eserler şunlardır:

1. Cuma Günü ve Cuma Namazı.
2. Keşfu'l-Ğıta Haşiyetu İmtihani'l-Ezkiya.
3. Durretu's-Sadef fi Beyani Asnaf'il-Harf.
4. Et-Tarsîf fi İlmi't-Tasrîf.
5. El-İstinare fi İlmi'l-İstiare.
6. İsâğûcî fi'l-Mantık.
7. Risaletu'l-vad'.
8. El-İ'tisam Haşiyetu Şerhi'l-İsam Ale'l-Ferideti fi'l-Beyan.
9. Miftahu'l-Cenne fi Ezkari'l-Kitabi ve's-Sunne.
10. Zu'l-Fikaru'l-Hayderî fi'd-difai Ani's-Şeyh Seyda el-Cezerî.
11. El-Kavlu's-Sedîd fi Beyani Hukmi's-Saydi Bi'l-Bundukati'l- Mutte hazeti Mine'l-Hadîd.

VIII. FIKHÎ YÖNÜ VE BAZI FETVA ÖRNEKLERİ

Molla Fahrettin'in fıkhi yönüne geçmeden önce şunu ifade edelim ki Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde, dindar olan halk kesimi, yakın tarihe kadar, genelde, karşılaştıkları meseleleri, kanunlarla değil, dinî inançları gereği, fikhî hükümlerle çözmek istiyordu. Bu çözüm şekli, hem daha pratik oluyor hem de dini inançlarına ters düşmediği için kendileri vicdanen rahat oluyorlardı. Karşılaşılan mesele bir kaç kişiyi ilgilendiriyor ve anlaşmazlık konusu oluyorsa taraflar, tanınmış bir fıkıh alimine başvuruyor ve onun vereceği hükme göre amel ediyorlardı. Allah Taâlâ'nın Hz Peygamber'e (S) hitaben buyurduğu "Hayır, onlar anlaşmazlığa düştükleri konularda seni hakem tayin etmedikçe asla iman etmiş sayılmazlar"³ şeklindeki sözleri ve bu paraleldeki hadis-şerifler, yöre halkına İslâmî bir ruh aşılacak ki anlaşmazlıkları konusunda din alimlerine başvurmayanlar ya da başvurduktan sonra onun verdiği fetvayı kabul etmeyenler, halk arasında yadırganıyor hatta Müslüman olmamakla suçlanıyordu.

Başvurdukları alimden fıkhi hükmü öğrenen halk, alimin verdiği hükmü/fetvayı, genelde kendisinden yazılı olarak istiyor ve gerek başka alimlerden gerekse halk kesiminden vuku bulacak olası bir itiraza karşı bu yazılı belgeyi ibraz ediyorlardı. Bu durum, aynı zamanda alimlerin de hüküm verme konusunda daha titiz davranmalarını ve daha ciddi araştırma yaparak hükümlerini sağlam delillere dayandırmalarını

³ eN-Nisa, 4/65

sağlıyordu. İşte Molla Fahrettin efendi de, halkın başvurduğu ve sözünü delil kabul ettiği bu büyük alimlerden birisi idi.

Yazdığı eserlerden de anlaşıldığı üzere hemen bütün İslamî ilimlerde derin bilgiye sahip olan Molla Fahrettin, uzun yıllar bu ilimleri talebelere de okutmuş ve onlarca talebeye medrese geleneğinde bugünkü üniversite diploması seviyesinde olan ilmî icazet vermiştir. Molla Fahrettin, özellikle Fıkıh ilmi konusunda daha da geniş malumat sahibi idi. Dolayısıyla kendisinin bulunduğu ve aynı zamanda tedrisat yaptığı cami, adeta bir fetva ve uzlaşma merkezi idi. Çeşitli konularda anlaşmazlığa düşen yöre halkı, ilmüne ve takvasına güvendikleri Molla Fahrettin'e başvurarak hem anlaşmazlık konusu olan meselenin fikhî hükmünü öğreniyor hem de onu hakem kabul edip sunduğu çözüm önerisi ile uzlaşıyorlardı. Ayrıca sadece halk tabakası değil gerek Batman yöresinde gerekse Türkiye'nin diğer bölgelerinde hatta komşu ülkelerde alimler, içinden çıkamadıkları fikhî meseleleri uzak mesafelerden yazılı olarak Molla Fahrettin'e gönderiyor ve yine yazılı olarak cevaplarını alıyorlardı. Molla Fahrettin'in verdiği bir fetva hem ilim çevresinde hem de halk arasında kabul görüyor, bu fetvaya kimse itiraz etmiyordu.

Genelde boşama ile ilgili olmakla birlikte Molla Fahrettin'den her konuda fetvalar soruluyor, kendisi de bu sorularla ilgili fikhî hükümleri yazılı olarak soranlara veriyor veya gönderiyordu. Aynı zamanda medrese alimleri arasındaki bilgi alışverişi ile fetva yöntemi hakkında ışık tutacak olan bu fetvalardan birkaç tanesini örnek olarak burada zikretmeyi uygun görüyoruz:

Fetva-1: Hıristiyanlar Tarafından Terk Edilen Arazi İle İlgili Fetva:

Yukarıda Hacı Şirin adında Batman'lı bir hayır sever vatandaşın kendi arazisinde, kendi adını taşıyan bir cami yaptırdığını ve Molla Fahrettin'in de ömrünün son yıllarını bu camide geçirdiğini ve burada vefat ettiğini belirtmiştik. Molla Fahrettin'e sorulan fetvalardan ve kendisinin bu fetvalara verdiği cevaptan anlaşılıyor ki adı geçen caminin yapıldığı arazi, zamanla yöredeki Hıristiyanlara ait olup onların yöreyi terk etmelerinden sonra Hacı Şirin'in eline geçmiş ve kendisi bu arazi üzerine cami yaptırmaya başlamıştır. Bunu gören çevre halkı, kendisine itiraz etmiş ve bu konu alimler arasında tartışmaya sebep olmuştur. Bunun üzerine hem Hacı Şirin adındaki şahıs hem de bazı alimler, Molla Fahrettin'e konuyu sormuş ve kendisi de onlara, fıkıh kaynaklarını da belirtmek suretiyle cevap vermiştir. Molla Fahrettin'in konu ile ilgili olarak kendi hattı ile yazdığı mektubun orijinal metni ve Türkçesi aşağıda belirtilmiştir:

Mektubun özetle tercümesi şöyledir:

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Bu mektuba bakacak olan kişiye arz olunur ki, halk arasında yaygın olduğu üzere, Hacı Muhammed Şirin, Hıristiyanların Suriye'ye kaçıp terk ettikleri, sahibi bilinmeyen ve elinde bulunan arazi üzerine bir cami yapmaya başlamıştır. Bana ulaştığına göre bazı insanlar, bu araziler üzerine cami yapmanın caiz olmadığı konusunda itiraz etmişlerdir. Bunun üzerine adı geçen Hacı, durumu bana bildirdi ve kalbinin mutmain olup ortada bir şüphenin de kalmaması için bir yazı yazıp kendisine vermemi istedi. Ben de talebini olumlu karşıladım ve muvaffakiyeti Allah'tan dileyerek şunları ifade ediyorum: Bu araziler, Hıristiyanların biz Müslümanlardan korktukları için kaçıp terk ettikleri bir maldır. Bu şekilde olan her mal ise fey'dir. Fey' olan her malın bir kısmı, sınırın tehlikeli yerlerini kapatmak, cami ve köprüleri yapmak gibi maslahatlara harcanabilir. Bu kıyas şu neticeyi verir: Bu arazilerin bir kısmı, sınırın tehlikeli yerlerini kapatmak, cami ve köprüleri yapmak gibi maslahatlara harcanabilir. Tuhfe'nin Minhac ile birlikte olan ibaresi şöyledir: "Fey',

harbi olan veya olmayan kafirlerden, savaş veya baskın olmaksızın ve bir masraf yapılmaksızın elimize geçen cizye ve ticaret öşrü gibi mallar ile bu kafirlerin korkudan bırakıp gittikleri mallardır. Üç mezhep imamı, fey'in tamamının Müslümanların maslahatlarına harcanacağını ifade etmişlerdir. (Şafiilere göre) ise Fey'in tamamı beş eşit paya bölünür. Bu beş paydan biri beş gruba aittir: Bunlardan biri, Müslümanların maslahatlarıdır. Örneğin sınırdaki açıkları (tehlikeli yerleri) kapatmak... gibi. Şirvani, camileri, köprüleri, kaleleri yapmanın da aynı olduğunu ifade etmektedir. El-Envâr, Muğni'l-Muhtâc gibi geniş şerh ve haşiye şeklindeki fıkıh kitaplarının ibareleri de aynıdır. Eğer desen ki "fey' olan malı kamu yararları için harcama yetkisi kişilere değil imama (halife/hükümdara) aittir" cevaben derim ki: "evet imam adaletli olursa öyledir. Ancak imam kamu malları konusunda zulmeder ve bu malları bilen birisi, onları elde etme imkanını bulursa, o malları alıp tıpkı adil imam gibi kamu yararlarında harcayabilir ve bundan dolayı sevaba da nail olur. Hatta fukahanın da açıkça belirttikleri gibi bu kişinin, bunu yapması vaciptir. Nitekim İbn Hacer de, Tuhfe adlı eserinin "Feraiz Bölümü" nün başında İbn Abdisselam'ın, bu anlamı ifade eden ibaresini nakletmektedir. Yine İbn Hacer Tuhfe'sinin "Fey' ve Ganimet Mallarının Takism Edilmesi" bölümünden hemen önce, sahibinden umut kesilen malın beytülmalın (devlet hazinesinin) mallarından sayılacağını, bu malları elinde tutan kişinin onları, cami yapımı şeyler bile olsa, kamu yararlarında harcayabileceğini ifade etmektedir.

İşte bu açıklamalardan anlamış olmanız gerekir ki, Hıristiyanların kaçıp terk etmeleri sonucunda sahihsiz kalan ve sahipleri bilinmeyen araziler üzerinde cami yapmak caizdir. Ancak arazinin sahibi biliniyorsa ve hazırsa tabi ki onun izni olmadan arazisi üzerinde cami yapmak caiz olmaz. Bu durumda ya arazinin kendisinden satın alınması veya kendisinin izin vermesi gerekir. Sözün hülasası şudur: Söz konusu arazi, ya belli bir sahibi yoktur ve beytülmal aittir ya da böyle değildir. Eğer beytülmal aitse yukarıdaki açıklamalardan anlaşılıyor ki bu araziyi elinde tutan kişi, onu kamu yararında kullanabilir. Şayet arazinin belli bir sahibi varsa yani beytülmal ait değilse arazinin bu şekilde kullanılması caiz değildir."

ŞA'BAN

1384

EI-MİSKİN FAHRUDDİN

١

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
Hacı Sırm Camii

لیکن من المعروض علی من ينظر الى هذه الورقة ان الحاج محمد شيرين شرع في بناء مسجد فيما بيده من الارضى التي تركها النصارى وهربوا الى سوربة ولا يعلم مالها كما اشتهر وانه بلغنى انه اعترض بعض اتاس بانه لا يجوز بناء المسجد في تلك الارضى فاخبرنى به الحاج المذكور وطلب منى ان اكتب شيئاً وادفع اليه اطمنناً للقلب ودفعاً للرب فاجبته الى ذلك وقلت وبالله التوفيق هذه الارضى مال تركه النصارى خوفاً منّا معاشر المسلمين وجعلوا اى هربوا عنه وكل مال كذلك فيئى وكل فيئى يجوز صرفه بعضه للمصالح كسد الثغور وبناء المساجد والقناطر ينتج هذا القياس المفصول النتائج هذه الارضى يجوز صرف بعضها للمصالح كسد الثغور وبناء المساجد والقناطر عبارة التحفة مع النهاج الفئى مال حصل من كفار حربين او غيرهم بلا قتال وايحاف اى اسرع نحو خيل وركاب اى ابل وبلاؤنة اى لها وقع كجزية وعشرتجادة وما جعلوا اى هربوا عنه خوفاً فيخمس جميع الفئى خمسة اسلم متساوية وقال الائمة الثلاثة يصر جميعه لمصالح المسلمين وخمسة خمسة احدها مصالح المسلمين كالثغور الخ آهر قال الشروانى (قول المتن كالثغور وكعبارة المساجد والقناطر والمصون آهر مع آهر ومثلها عبارة الانوار ومعنى النهاج وغيرهما من كتب الفقه الشروح والمواشى المطولة فان قلت انما يجوز للامام صرف ذلك للمصالح لا للأحاد قلت نعم اذا كان الامام عادلاً اما اذا جار الامار في مال المصالح وظفر به من يعرفها فله اخذها وصره فيها كما يصره الامام العادل وهو يجوز على ذلك بل الظاهر وجوبه كما صرحوا به قال ابن حجر في اوّل كتاب الفرائض من تحفته وعبادة ابن عبد السلام اذا جار الملوك في مال المصالح وظفر به احد من يعرفها صرفه فيها وهو ما جور على ذلك بل الظاهر وجوبه آهر وقال ايضا قبيل كتاب قسم الفئى والغنيمه من تحفته بعد كلام ومضى اس من منه اى بان يبعد في العادة وجوده فيما يظهر صار من جملة اموال بيت المال كما مر في باب احياء الموات فيصره في مصارفها من هو تحت يده ولو لبناء مسجد آهر اذا تقر هذا علمت انه يجوز بناء المساجد في الارضى التي تركها النصارى وهربوا ولا يعلم لها صاحب ومالك . واما ان كان صاحبها حاضراً ومعلوماً فواضح انه لا يجوز بناء المسجد في ارضه لبادنه فالطريق حينئذ ان تشتري منه او يأذن في بناء المسجد فيها هذا والله سبحانه وتعالى اعلم وصلى الله على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه اجمعين والحمد لله رب العالمين

شعبان المذكور
١٣٨٤ سنة
فخر الدين

خلاصة الكلام في هذا المقام ان هذه الارضى التى تركها النصارى وهربوا عنها لا يجوز صرفها للمصالح الا ان يكون لها صاحب ولا بان يكون لها صاحب بل ان يكون لها مال فقط

HIRİSTİYANLARIN METRUK ARAZİLERİ İLE İLGİLİ FETVA =

Fetva-1

Görüldüğü gibi Molla Fahrettin, güçlü muhakemesi ile, önce bu malın hangi kategoriye girdiğini belirtmekte ardından mantıkî kıyas yürüterek kesin fikhî sonuca ulaşmaktadır. Çünkü mantık kıyaslarının sonuçları itiraz kabul etmeyecek derecede kesindir. Örneğin Ahmet insandır. Her insanın iki gözü vardır. O halde Ahmed'in de iki gözü vardır" şeklindeki kıyasta Ahmed'in iki gözünün olmaması düşünülemez. Çünkü küçük önermede (kadiyye-i suğrada) özne olan Ahmed, büyük önermenin (kadiyye-i

kübrayann) öznesi olan insanın bir ferdidir. İnsanın bütün fertlerinin iki gözlü olduğu ise herkes tarafından kabul edilmektedir. Molla Fahrettin de "Hıristiyanlar tarafından terk edilip sahipsiz kalan arazi fey'dir. Fey' olan her arazi, üzerinde cami yapılabilir. O halde terk edilmiş bu arazi üzerinde de cami yapılabilir" şeklinde Bir kıyas kurarak müddeası olan fıkhi hükmü kesin bir şekilde ispatlamıştır.. Molla Fahrettin, ayrıca mantıkî kıyasla yetinmeyip bu görüşünü, Şafii mezhebinin en mutemed kaynaklarından getirdiği delil ile de desteklemiş, böylece okuyucunun zihninde bir istifhama ve itiraza yer bırakmamıştır.

Molla Fahrettin'in belki binlerce insanı ilgilendiren bu ciddi mesele ile ilgili fetvası, bölge uleması arasında yankı bulmuş olacak ki bazıları buna itiraz ederken diğer bazıları bunu desteklemiştir. Örneğin kendisinin icazet aldığı Molla Hasan Tilmizi'nin yani hocasının oğlu Molla Süleyman, bu fetvaya itiraz ederek ona bir mektup yazmış ve bu mektubunda itiraz gerekçelerini açıklamıştır. Mektubun muhtevası özetle şöyledir: Hıristiyanlar tarafından terk edilip sahipsiz kalan söz konusu arazi beytülmal (devlet hazinesine) intikal eder. Beytülmalın maslahatlara ayrılan beşte bir kısmı taksim edilemez. Cami, köprü gibi maslahatlar ise ancak taksim edilip özel mülkiyete geçen araziler üzerinde yapılabilir. Dolayısıyla Hıristiyanlarca terk edilip sahipsiz kalan ve beytülmal intikal eden arazinin doğrudan cami ve köprü gibi maslahatlarda kullanılması caiz değildir. Ancak bu tür araziler satılıp paraları adı geçen maslahatlarda kullanılabilir. Değerli kardeşim! Söz konusu arazilerin fey' olduğu, fey'in beşte birinin ise maslahatlara harcanabileceği şeklinde bir kıyas yapmışsınız. Yani siz, fey' olan arazinin maslahatlara harcanabilecek beşte birini doğrudan arazinin beşte biri şeklinde sanmışsınız Halbuki Tuhfe'de de açıkça belirtildiği üzere, maslahatlara harcanabilecek beşte bir miktar, arazinin kendisi değil gelirinin veya bedelinin beşte biridir. Kıyası da bu doğrultuda kurmak gerekir... "

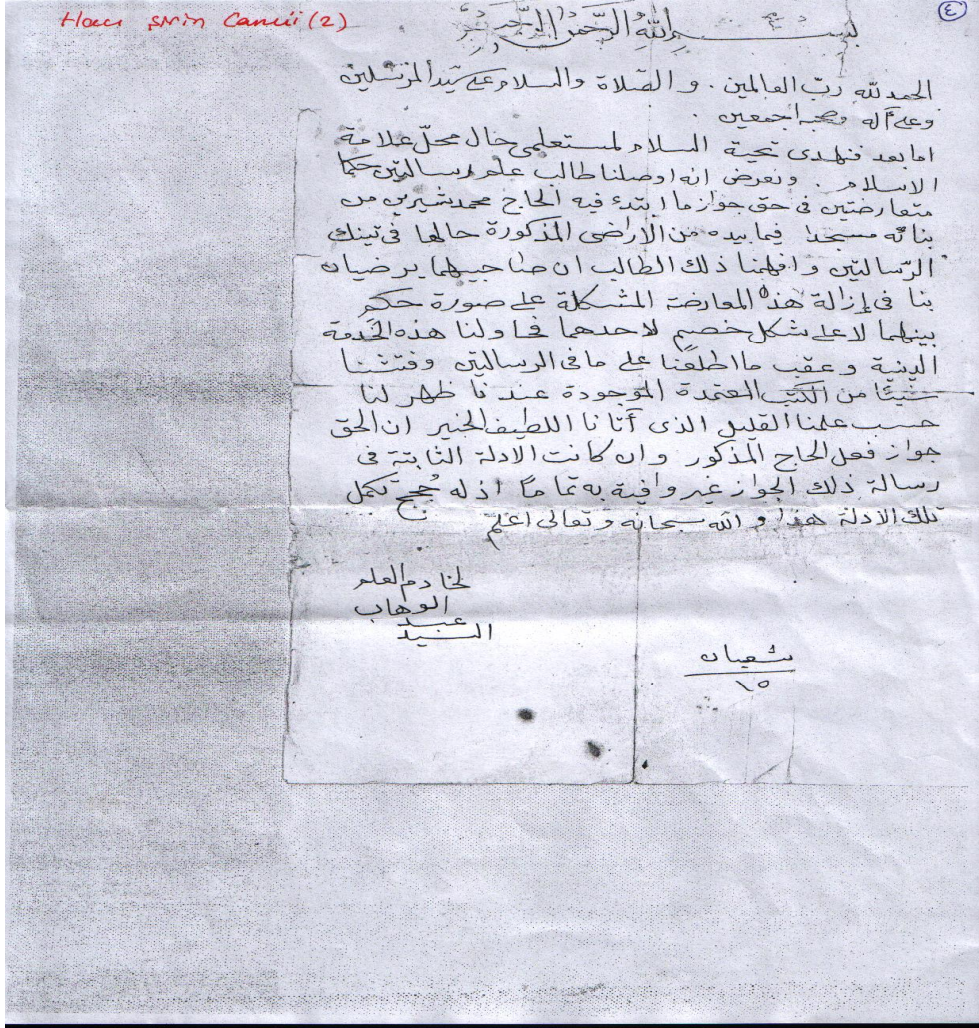
Molla Fahrettin, Kendisine hitaben yazılan bu mektubu alınca, 11 Şa'ban 1384 tarihinde, yani ilk fetvasından 6 gün sonra Molla Süleymana hitaben bir mektup yazarak itirazlarını tek tek ele almış ve hepsini delillerle çürütmüştür. Çalışmamızın hacmini aşacağı için bu cevabî mektubun tamamını burada yazmayı uygun görmüyoruz.

Anlaşıyor ki Molla Fahrettin'in görüşünü destekleyen bir alim ile bu görüşe karşı çıkan başka bir alim, kendi görüşlerini delilleriyle birlikte birer mektuba yazmışlar ve bu iki mektubu bir talebe ile, yukarıda ismini zikrettiğimiz büyük müdakkik Molla Abdulvahhab Derizbin'ye göndererek kendisini hakem tayin etmişlerdir. Molla Abdulvahhab efendi de bu hakemliği bir görev olarak kabul etmiş ve delilleri yeterli değilse de, bu tür bir arazide cami yapmanın caiz olduğunu söyleyen alimin görüşünü benimsemiştir. Yani Molla Fahrettin'in konu ile ilgili yukarıdaki fetvası doğrultusunda görüş beyan etmiştir. Molla Abdulvahhab'ın kısa mektubu ve özet tercümesi aşağıda belirtilmiştir:

"Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd, peygamberlerin efendisine, âl ve ashabına salat ve selamdan sonra şunu arz etmek istiyoruz: Bir ilim talebesi, bana, çelişkili hükümler ihtiva eden iki mektup getirdi. Bu mektuplar, Hacı Şirin'in, durumu mektuplarda belirtilen ve elinde olan arazi üzerinde cami yapmanın caiz olup olmaması ile ilgiliydiler. Mektupları getiren ilim talebesi, bu mektupların sahiplerinin, aralarındaki tartışmayı bertaraf etme konusunda, bir tarafın hasmı olarak değil hakem olarak bizi kabul ettiklerini anlattı. Biz de bu dini hizmeti ifa etmeyi kabul ettik. Bu iki mektubun muhtevasına vakıf olduktan ve yanımızda bulunan mutemed kitapları inceledikten sonra, Latif ve Habîr olan Allah'ın bize bahşettiği kısa bilgimiz çerçevesinde bizde şu kanaat hasıl oldu ki adı geçen hacının fiili caizdir. Her

ne kadar bu fiilin caiz olduğunu ifade eden mektupta belirtilen deliller, yeterli değilse de bu görüşü destekleyen ve bu yöndeki delilleri tamamlar nitelikte olan başka deliller de vardır. Yüce Allah, herkesten daha iyi bilir."

15 ŞA'BAN
İLİM HADİMİ
SEYYİD ABDULVAHHAB

MOLLA ABDULVAHHAB EFENDİ'NİN EL YAZISI İLE YAZDIĞI MEKTUBU (HİRİSTİYANLARIN METRUK ARAZİSİ İLE İLGİLİ)

Yukarıda belirttiğimiz mektuplaşmalar, o dönemde halkın dini hassasiyetini ve dini fetvalara ne kadar önem verdiğini, medrese alimlerinin nasıl fetva verdiklerini, bu fetvaları ne kadar ilmi bir titizlikle yazdıklarını, yazılan bu fetvaların halk ve ilim çevrelerince nasıl tepki gördüğünü, medrese alimlerinin birbirlerine karşı ne kadar medeni ölçüler içerisinde davrandıklarını göstermesi açısından son derece önem arz etmektedir. Bu mektuplar, tarihi birer belge niteliğini taşımaktadır.

2. Boşama İle İlgili Fetvalar:

Bu konuda farklı birkaç örnek verelim:

Fetva-2/a: Boşama ile ilgili olan bu mektubun altında her ne kadar Molla Fahrettin'in imzası yok ise de üslubundan, yazı stilinden ve mektupları arasında bulunmasından, mektubun kendisine ait olduğu anlaşılmaktadır. Mektup, Molla Fahrettin tarafından kendisinin de saygı duyduğu anlaşılan Molla Hamid adındaki bir alime yazılmış. Mektuptan anlaşılıyor ki, Sabri oğlu Nezir adında Arap kökenli bir şahıs, Molla Fahrettin'e Gelemiş ve halk Arapçası ile şu ifadeleri kullanarak karısını boşadığını söylemiştir: "فف طلاقات بلا فتوى لا يطلع فتوى لا في الأرض ولا في السماء بنت أمين علو = Yerde ve gökte fetva olmayacak, fetva çıkmayacak şekilde üç talak Emin Alo'nun kızı, Rasulullah'ın döşeği üzerinde anam bacım olsun. Lailahe İllallah Muhammedün Rasulullah." Adamın ifadesini alan Molla Fahrettin, onu Molla Hamid'in yanına göndermiş. Ancak anlaşılıyor ki adam Molla Hamid'e, boşamada kullandığını söylediği "فف طلاقات" sözcüğünü "بفف" şeklinde söylemiş. Molla Hamid de "بفف" sözcüğünün başındaki "ب" harfini yemin harfi olarak değerlendirip adamın kullandığı ifadenin, talak (boşama) değil, talaka yemin olduğunu düşünerek boşanmadığını belirtmiştir. Molla Hamid'in yazılı Fetvasını alan adam tekrar Molla Fahrettin'in yanına gelerek fetvayı kendisine vermiş. Ancak kadının boşandığını ve Molla Hamid'in yanlış fetva verdiğini düşünen Molla Fahrettin, Molla Hamid'e elimizdeki mektubu göndererek bu görüşünü dile getirmiştir. Molla Fahrettin, mektubunda özetle şunları söylemektedir:

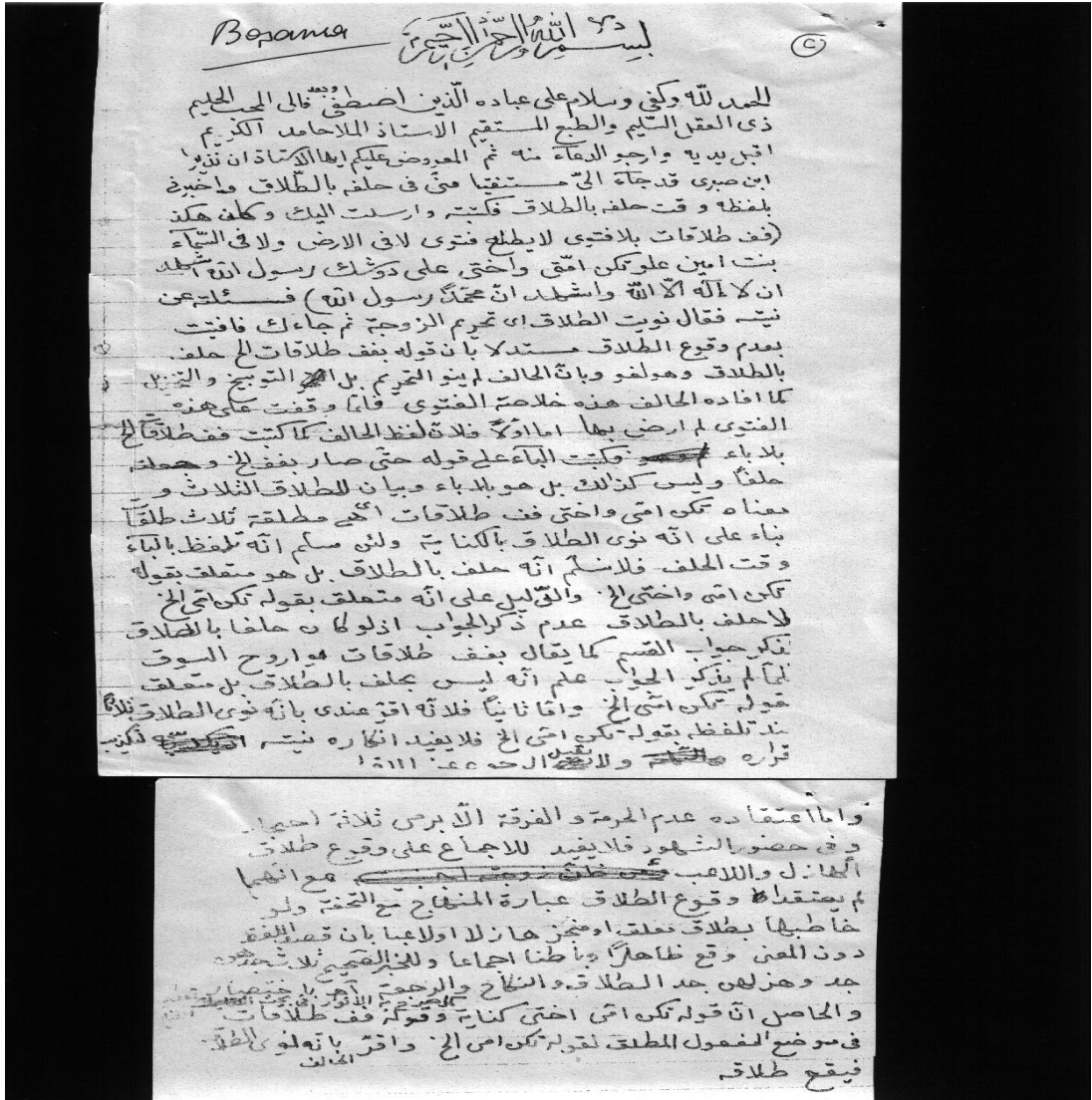
"Değerli Üstaz Molla Hamid! Ellerinizden öper dualarınızı beklerim. Size şunu arz ediyorum ki, adı geçen şahıs yanımıza gelerek yukarıda belirttiğim ifadeyi kullandığını söyledi. Niyetini sordum. Niyetinin talak olduğunu ifade etti. Sonra adam size geldi. Siz de adamın sözlerinin talakla yemin olduğunu yeminin ise geçersiz olduğunu ayrıca adamın, kullandığı sözlerle karısının kendisine haram olmasını niyet etmediğini bilakis tehdit ve korkutmayı kastettiğini gerekçe göstererek talakın vuku bulmadığı şeklinde fetva vermişsiniz. Ben ise bu fetvaya vakıf olunca buna rıza göstermedim.

Birincisi, size yazdığım gibi yemin eden kişinin sözü "بفف طلاقات" şeklinde ب li değil "فف طلاقات" şeklinde ب sizdir. Siz ise üzerine ب harfini ekleyip yemin şekline sokmuşsunuz. Halbuki kullanılan söz ب sizdir ve üç talakın açıklamasıdır. Yani kadının üç talakla boşanması anlamındadır. Zira kişi, kinayeten talakı niyet etmiştir. Adı geçen şahısın, bu sözcüğü sizin yazdığımız gibi ب harfi ile telaffuz ettiğini kabul eksek bile bunun talaka yemin etme anlamını taşıdığını kabul etmiyoruz. Bilakis söz konusu lafız, "anam bacım olsun" ifadesine bağlıdır. Yani "üç talak ile anam bacım olsun" anlamındadır. Bu sözün belirttiğimiz ifadeye bağlandığına ve yemin olmadığına delil, yeminin cevabının yani yemin konusunun olmamasıdır. Eğer yemin olsaydı elbette bu yeminin cevabı yani yemin konusu da olurdu. Örneğin "üç talaka yemin ederim ki çarşıya gitmem" gibi. Yeminin cevabının olmayışı, bu sözün yemin olmadığını bilakis belirttiğimiz ifadeye bağlı olduğunu göstermektedir.

İkincisi, adı geçen şahıs, benim yanımda talaka niyet ettiğini ifade etti. Dolayısıyla bunu inkâr etmesi, bir anlam ifade etmemektedir. Adı geçen şahısın, eline üç taş alıp atmadan ve şahit tutmadan kadının haram olamayacağı şeklindeki inancının da hiçbir faydası yoktur. Çünkü şaka ederek ve oynayarak yapılan boşamanın bile geçerli olduğu konusunda icma vardır. Konu, İbn Hacer'in Minhac ile birlikte olan ibaresinde de belirtilmiştir. Hz. Peygamber (S) den "Üç şey vardır ki ciddileri de ciddi şakaları da ciddidir: Talak, nikah, ric'at (talaktan vazgeçme)" şeklinde sahih bir hadis rivayet edilmiştir. Kısacası, adı geçen adamın "karım anam bacım olsun" şeklindeki ifadesi bir

kinayedir. "üç talak" şeklindeki sözü ise bu ifadenin meful-i mutlaktır. Yemin eden bu şahıs, talakı niyet ettiğini ikrar etmiştir. Dolayısıyla talakı vuku bulmuş ve karısı boşanmıştır."

Görüldüğü gibi Molla Hamid, sözcüklerin şekilden hareket ederek ve ifadeleri zorlayarak yüzeysel bir değerlendirme ile talakın vuku bulmadığı şeklinde fetva verirken Molla Fahrettin ifadenin özüne bakıp daha derin, daha mantıklı ve daha gerçekçi bir yaklaşımla ve Molla Hamid'in gözünden kaçan bir gramer kuralını da dikkate almak suretiyle tam aksine bir fetva vermiş ve talakın vuku bulduğuna hükmetmiştir. Bu iki alimin değerlendirmesinden, ilim adamı olmanın kolay olmadığını, hele fetva vermenin son derece derin ve çok yönlü bir ilim, sorumluluk ve hassasiyet gerektirdiğini görüyoruz.

Fetva-2/a: MOLLA FAHRETTİN'İN MOLLA HAMİD'E YAZDIĞI MEKTUP

Fetva 2/b: Yine boşamakla ilgili bir mektup: Molla Fahrettin bu mektubunda verdiği fetva ile ilgili durumu özetle şöyle anlatmaktadır: "Kınasklı Hacı Said'in oğlu Muhammed, yanıma geldi ve Şemsi Han adındaki karısı ile ilgili olarak talakla yemin

içtiğini söyledi. Adı geçen şahsa, kullandığı ifadeyi sordum. Kendisi babasına hitaben Kürtçe lisanı ile şu ifadeyi kullandığını söyledi: "Hersi telaki Şemsi Hana Süleyman jimin herin. Bira dili te rahat be. Min aza kir = Süleyman'ın kızı Şemsi Han'ın üç telaki benden gitsin, Gönlün rahat olsun, azad ettim.." Muhammed'e, bu ifade ile karısını boşamaya niyet edip etmediğini sordum. Kendisi, Yüce Allah'a yemin ederek boşamayı niyet etmediğini söyledi. Bunun üzerine talakın vuku bulmadığı şeklinde fetva verdim. Fetvanın gerekçesi şudur:

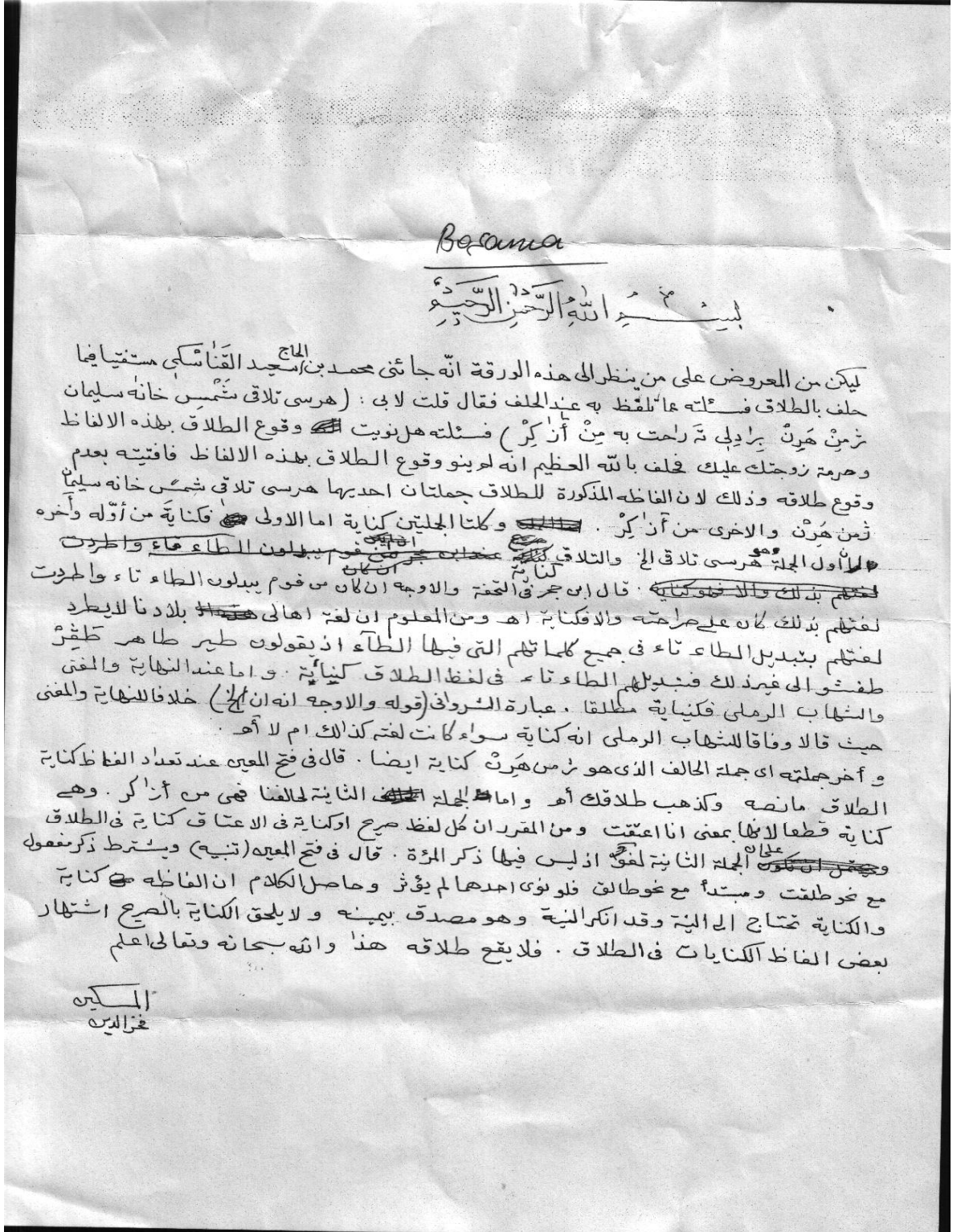
Adı geçen şahıs, talak yemininde iki cümle kullanmıştır: Birincisi "Hersi telaki Şemsi Hana Süleyman jimin herin" ikincisi ise "Min aza kir." Bu iki cümle de kinayedir. Birincisi baştan sona kinayedir. Çünkü cümlede "Telak" kelimesi, "ت/T" harfi ile kullanılmıştır. Oysa boşamayı ifade eden Arapça kelimenin ilk harfi "ط/Ta" dır. Tuhfe adlı eserde, şöyle bir açıklama bulunmaktadır: Bir toplumda yaygın bir şekilde "ط/Ta" harfinin yerine "T" nin kullanılması halinde, bu harf kullanılarak yapılan talakın, sarıh talak olacağı ifade edilmektedir. Yöre halkında ise bu tür bir kullanım söz konusu değildir. Çünkü "ط/Ta" nın bulunduğu bütün kelimeler "T" ile kullanılmamaktadır. Nitekim "tayr=kuş", "Tahir", "tavr=balta", "tafşo=keser" gibi bir çok kelime orijinal "ط/Ta" harfi ile kullanılmaktadır. Dolayısıyla "T" ile kullanılan "telak" kelimesi, sarıh (açık) talak kapsamına girmemektedir. Bu cümlenin devamında kullanılan "jimin herin" aynı şekilde kinayedir. Nitekim Fethu'l-Muin adlı eserde, kinaye ile ilgili olarak verilen cümle örnekleri arasında "ذهب طلاقك = talakın gitsin" şeklindeki cümle de zikredilmiştir.

"Min aza kir = azad ettim" şeklindeki ikinci cümlenin kinaye olduğu da kesindir. Zira kural olarak "azad etmekte kullanılan her açık veya kinaye lafız, talakta kullanıldığında kinayedir. Ayrıca içinde kadının ismi geçmediği için bu cümle geçersizdir..."

El-Miskîn

Fahrudin

Görüldüğü gibi Molla Fahrettin, adamın ifadelerini iyice tahlil ettikten sonra son derece ilginç ve dakik bir yorumla talakın vuku bulmadığı şeklinde fetva vermiştir. Anlaşıyor ki Molla Fahrettin, en ufak bir çıkış yolunun bulunması durumunda mümkün olduğu kadar yuvaların bozulmaması için çaba harcamıştır.

Fetva 2/b:

BOŞAMA İLGİLİ BELGE

Fetva 2/c: Fetva belgesinin özeti şöyledir: Tilmizceli Ferman oğlu Muhammed yanımıza gelerek talakla yemin içtiğini ifade etti ve bizden fetva istedi. Kendisine kullandığı sözleri sorduk. Cevaben şöyle dedi: "Babam hanımımı dövdükten sonra dedim ki (Kürtçe lisanı ile): "karım benden boş olsun, bu şekilde durmam." "Bu şekilde

durmam" sözünden kastım, "babam karımı dövüp beni rezil ettiği takdirde onun evinde kalmam" şeklinde idi. Adı geçen şahıs, söylediği ifadeyi bir defa kullandığını söyledi. Biz de ona, babası hanımını dövdükten sonra onun evinde kalmaya devam ettiği takdirde bir talağının gideceği şeklinde fetva verdik."

28 GULAN (MAYIS) 1374.

El-Miskîn Fahrüddin

Fetva-2/d: Molla Fahrettin'in el yazısı ile yazdığı fetva belgesinin özeti şöyledir: Giresirli Ahmed Gelmez yanımıza gelerek talakla ilgili sözleri konusunda bizden fetva istedi. Kendisinden, kullandığı sözleri sorduk. Cevaben dedi ki: "karımla aramızda bir tartışmanın çıkması sonucu kendisine hitaben dedim ki: "Üç talakla seni boşadım ve seni hakkımdan beri ettim, git evlen." Talakla yemin ettiği esnada niyetinin ne olduğunu kendisine sorduk. "Bu sözleri söylerken talaka niyet ettim" dedi. Biz de talakının vaki olduğu şeklinde kendisine fetva verdik.

2 ÂDÂR (MART) 1374

El-Miskin

Fahrüddin

Fetva-3: Bu, yezidilerin nikahını kıymakla ilgili bir fetvadır. Konu ile ilgili mektubun muhtevassından anlaşılıyor ki Molla Abdurrahman adında bir alim, Molla Fahrettin'e bir mektup yazarak kendisinden üç soru sormuş Molla Fahrettin de, bu soruların cevabını tek tek elimizdeki mektupta yazarak kendisine göndermiştir. Molla Fahrettin bu mektupta özetle şunları söylemektedir: "...Üç soruya gelince bunların birincisi şöyledir: "Kafir olan bir erkek ve kadın nikah kıymak için bize geldikleri takdirde bizden bir alimin bunların nikahını kıyması caiz midir? Nitekim duyduğumuz kadarıyla Beşiri yöresinde, yezidi vatandaşlarımız, evlenmek istediklerinde bir köy imamına gidiyor ve nikahlarını ona kıydırıyorlar." Bu sorunun cevabı şudur: Bir müslümanın, doğrudan onların nikahını kıyması caiz değildir. Çünkü böyle bir nikahı kıymak , ancak vekaletle olur ki bu da caiz değildir. Zira bir kişi, ancak kendisinin bizzat yapması sahih olan bir tasarrufta vekil olabilir. Bir Müslümanın, kafir bir kadına veli olması caiz olmadığına göre ona vekil olması da caiz olmaz. Bu bilgi, Minhac ile birlikte olan Muğni'l-Muhtâc adlı eserin "Vekalet Bölümü" nün başında yer almaktadır..."

Çalışmamızın hacmini aşacağı için, Molla Fahrettin'e ait elde ettiğimiz fetvaların tamamını burada yazamıyor, yukarıda belirttiklerimizin dışındaki diğer bazı fetvalarının sadece başlıklarını kaydetmekle yetiniyoruz:

1. Hareket halinde olan vapur, tren gibi araçlarda farz namazlar nasıl kılınır.
2. Bir insan, askerlik ve benzeri bir sebeple namazı kısaltabilecek kadar uzak bir yere gidip fitrelerini ödeme konusunda kimseye vekalet bırakmadığı takdirde, hanımının kendisine ve çocuklarına ait fitreleri kocasının malından ödemesi caiz midir?.
3. "Selef", "halef" kavramları kimler için kullanılır?
4. Bazı namaz vakitleri ile ilgili "Efdal" ve "ihtiyar" kavramları kullanıyor. Bu kavramlar arasındaki fark nedir?
5. İmamü'l-Harameyn kimdir?
6. Namazın kazasını teravîh arkasında kılmak hilaf-i evlâdır. Kılındığı takdirde cemaatin faziletine nail olunur mu?

7. Bakire bir kız, Hanefî mezhebini taklid ederek bir adamla evlenip onun yanında bir süre, örneğin 7 yıl kaldıktan sonra nikah anında, hayız ve ihtilam itibariyle değil yıllar (yaş) itibariyle baliğ olmadığını iddia edip bunu ispat ederse, buna karşılık koca, delili olmadığı halde, onun hayız itibariyle baliğ olduğunu iddia etse davacı ve davalı kimdir ve meselenin hükmü nedir?

8. Yağmur suyu, kanallar, rüzgar dolapları ile sulanan arazilerin zekat öşür oranları nedir?

9. Adet süresinin bir kısmını hatırlayıp bir kısmını unutup şaşırın kadının durumu nedir?

10. Bir mal bırakmadan ölen veya mal bırakıp da borcu olan veya olmayan kişinin kaç kat kefenle sarılması gerektiği.

11. Uyuyan kişiyi uyandırmanın vacip veya sünnet olduğu durumlar.

Tespit edebildiğimiz yazılı fetvalar bunlardır. Aslında daha ciddi bir araştırma yapıldığı takdirde Molla Fahrettin efendinin daha bir çok fetvalarının elde edilebileceğine inanıyoruz. Bu fetvaların derlenerek bir kitap halinde basılmasının, ve bir yüksek lisans hatta doktora tezi olarak çalışılıp ilim erbabının ve halkın istifadesine sunulmasının çok yararlı olacağı kanaatindeyiz.

molla fahrettin'in fetvaları ile ilgili bu özet bilgileri verdikten sonra o dönemde bölge uleması arasında tartışma konusu olan ateşli silahlarla avlanma hakkındaki "**El-Kavlu's-Sedîd Fi Hurmati'l-Istiyadi Bi'l-Bunduki'l-Muttahazi Mine'l-Hadîd (القول السديد في حرمة الاصطياد بالبندق المتخذ من الحديد)**" adlı eserini tanıtmakta da yarar görüyoruz:

Eserin isminin anlamı, "Demirden Yapılan Mermi İle Avlanmanın Haram Olduğuna Dair Doğru Söz" şeklindedir. İsminden de anlaşıldığı gibi bu eser, demir ve kurşun mermilerle hayvan avlamanın haram olması ile ilgilidir. Bu konuda önce birkaç hususu belirtmekte yarar vardır:

1. İslam'a göre hayvanlar, eti yeneler ve yenmeyenler olmak üzere iki kısımdır. Eti yenen hayvanların etinin yenilmesi için hayvanın boğazının kesilmesi gerekir.

2. Kur'an-ı Kerim'de etleri haram kılınan bazı hayvan tipleri belirtilmiştir. Bunlar, eti yenmemesi gereken hayvanlar için örnek teşkil etmektedir. El-Maide suresinin 3. ayetinde şöyle buyrulmaktadır: "Ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, (henüz canı çıkmamış iken) kestikleriniz hariç; boğulmuş (munhanika), darbe sonucu ölmüş (mevkûze), yüksekte düşerek ölmüş (müteraddiye), boynuzlanarak ölmüş (natîha) ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanan ve (putlaştırılmış) dikili taşlar üzerinde boğazlanan hayvanlar bir de fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı. İşte bütün bunlar fasıklıktır."

3. İslam'da insanlara eziyet etmek haram kılındığı gibi hayvanlara eziyet etmek de haram kılınmıştır. Hz. Peygamber (S), bir kadının, bir kediyi bağlayarak ona bir şey yedirmemesi ve dolaşıp bir şey yemesi için onu serbest de bırakmaması sebebiyle cehennemi hakkettiğini ifade etmektedir.⁴ Hz. Peygamber (S), başka bir hadis-i şerifinde de şöyle buyurmaktadır: "Allah, her şeyin güzel yapılmasını istemiştir. O halde öldürdüğünüz zaman güzel öldürün, boğazladığınız zaman güzel boğazlayın. Biriniz, bıçağını iyi keskinleştirsin ve hayvanı rahatlatın"⁵

⁴ Müslim, el-Birr ve's-Sıla ve'l-Âdâb, 5; İbn Mace, Zuhd, 30.

⁵ İbn Mace, Zebîha, 3.

4. Hayvan etinin yenilmesi için boğazının kesilmesini şart koşan İslam, avlanmayı helal kılmış, boğazlanmasa bile, kuralına uygun bir şekilde avlanan hayvanın etini mubah kılmış. Ancak mümkün olduğu kadar yukarıda belirttiğimiz hususlara riayet edilmesini gerekli görmüştür. İşte Molla Fahrettin de avlanma konusunu bu çerçevede ele alarak bu risalesini kaleme almıştır.

Molla Fahrettin, bu risaleyi yazmasının sebebini anlatırken şunları söylemektedir: "Bölgemizde demirden yapılan ve ateşlenerek sıkılan mermilerle avlanma çoğalınca bir çok kişi, bu tür avlanmanın caiz olup olmadığını, bu avlanma şekliyle yakalanan hayvanın etinin helal olup olmadığını sık sık sormaya başladılar. İmam Şafii'ye mensup bazı ilim ehli, Şevkânî, el-Menar tefsirinin müellifi (Muhammed Reşid Rıza) ve Fethu'l-Beyan'ın müellifinin (Sadîk el-Buharî) nin sözlerine dayanarak bu tür avlanmanın caiz, ve boğazı kesilme bile avlanan hayvanın da helal olduğu yönünde fetva verdiler. Bir çok insan da bu fetva ile amel etti. Hatta güvendiğim bazı kimselerin ifadesine göre bir çok insan, bu tür mermilerle öldürülüp boğazı kesilmeyen avların etlerini yedi. İşte İmam Şafii mezhebine göre bu konuda doğru olanı ortaya koymak ve insanları haram olan ve uhrevi cezayı gerektiren bu fiil konusunda uyararak için bu risaleyi telif ettim."

Orta boy 16 sayfadan ibaret olan ve basılmış olan Molla Fahrettin'in bu eseri, üç bölüm bir hatimeden oluşmaktadır. Birinci bölüm, mermi çeşitleri; ikinci bölüm, alimlerin mermilerle ilgili görüşleri; üçüncü bölüm, Şafii mezhebinde mermilerle ilgili hüküm ve fetvaya esas olabilecek mutemed görüş; hatime ise taklitle ilgilidir. Aslında bu eserin, tamamıyla tercüme edilip daha geniş halk kitesinin istifadesine sunulmasında son derecede yarar vardır. Ancak çalışmamız, buna müsait olmadığı için bu bölümlerin sadece kısa özetlerini yazmakla yetiniyoruz:

BİRİNCİ BÖLÜM: MERMİLERİN ÇEŞİTLERİ:

Mermiler iki kısımdır: Bir kısmı topraktan yapılmaktadır. Her ne kadar Askalanî'nin Fethu'l-Barî'si gibi kaynaklarda bundan söz ediliyorsa da günümüzde bu mermi türüne rastlayamadık. Diğer kısım ise, demirden/kurşundan yapılarak ateş ve barut gücüyle atılmaktadır. Birinci çeşidin kullanılmasının caiz olup olmaması konusunda ihtilaf vardır. İkinci kısma gelince Şafii mezhebine mensup ulema, bu tür mermi ile avlanmanın haram olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Çünkü bu mermi, hayvana işkence vermekte, isabet ettiği yeri yakmakta ve genelde parçalamaktadır. Şu var ki şayet bir bilir kişi, bu tür bir mermi büyük bir kuşun kanadına isabet ettiğinde onu yakmaz, sadece etkisiz hale getirir şeklinde bir görüş beyan ederse bu tür büyük hayvanlara bu mermiyi atmanın helal olma ihtimali olabilir. Bu söylediğimiz, sadece mermiyi ava sıkma fiili ile ilgilidir. Merminin isabet ettiği hayvan ise, ister toprak ister demir mermi ile vurulmuş olsun, hayat-i mustakirraya sahip olacak şekilde yetişilip boğazlanmadığı takdirde, mutlak surette eti haramdır. İşte konunun özeti ve risalenin amacı bundan ibarettir.

İKİNCİ BÖLÜM: ULEMANIN ADI GEÇEN MERMİLERLE İLGİLİ SÖZLERİ:

Buharî'nin naklettiğine göre İbn Ömer, mermi ile öldürülen hayvanın mevkûze (darbe ile ölmüş hayvan) olduğunu söylemiştir. Salim, Kasım, Mücahid, İbrahim, Ata, el-Hasan ise, sağ olarak yetişilip boğazlanmayan hayvanın etini mekruh görmüşlerdir (s.3).

İmam Râfiî, el-Muhezzeb adlı eserinde, mermi gibi keskin olmayan bir şeyle veya keskin olan bir şeyin keskin olmayan tarafı ile öldürülen bir hayvanın etinin helal

olmadığını belirtmektedir. Nevevi de bu eserin şerhinde ve Minhac adlı eserinde aynı görüşü paylaşmaktadır (s.4,5).

İbn Hacer, Tuhfe adlı eserinde, Minhacın müellifi Nevevî'nin, ava kurşun atmanın helal olduğu konusunda fetva verdiğini ancak İbn Abdisselam, ve Maverdî gibi bazı fakaha, hayvanı helak olmaya maruz bıraktığı gerekçesiyle bunu haram görmüşlerdir. İbn Hacer'in kendisi de, el-Fetava'sında Nevevî'nin bu görüşünü naklettikten sonra tenkit etmiştir (s.5).

Ezruî, demir mermi ile avlanmanın mutlak surette haram olduğunu ifade etmiştir (s.5)

Fethu'l-Muîn müellifi Zeynuddin Melibari,, günümüzde bilinen demir mermi ile avlanmanın kesinlikle haram olduğunu ifade etmektedir. Dimyâtî, bu eserin şerhi İnetu't-tâlibîn'de şunu söylemektedir: Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: ateşleme ile atılan kurşun mermiyi hayvana sıkmak, mutlak surette haramdır. Ancak avcının keskin nişancı olması ve kuşun sadece kanadına isabet edeceğinin bilinmesi halinde bu avlanma helaldir. Toprak mermi ile avlanmak ise mutlak surette helaldir. Çünkü bu da helal olan avlanmanın bir yoludur (7).

Allame Sûyûtî, bizim yani Şafii'nin ve ulemanın çoğunun mezhebine göre, canlı olarak boğazlanmadığı takdirde mermi ile öldürülen hayvanın etinin helal olmadığını ifade etmektedir.(9).

Bu açıklamalardan çıkardığımız sonuç şudur: Şafii mezhebine göre ateşleme ile atılan demir mermilerle avlanma fiili haramdır. Ancak uzman bir kişi, kurşunun, büyük bir hayvanın sadece kanadı gibi öldürücü olmayan bir yerine isabet ettirileceği ve hayvanı öldürmeyip sadece etkisiz hale getireceği şeklinde görüş beyan ederse, bu avlanma caiz olabilir. İster demir ister toprak kurşunla isabet alan bir hayvan, henüz hayat-i müstakirraya sahip iken ulaşıp boğazlandığı takdirde etinin yenmesi helal, aksi takdirde haramdır. Hanefi mezhebinde de durum aynıdır. Şevkani, San'ânî ve Reşid Rıza'nın sözlerine dayanarak demir mermilerle avlanmanın ve canlı ulaşıp kesilmesi bile bu mermilerle öldürülen hayvanların etini yemeyenin helal olduğunu söyleyen bazı çağdaş alimlerin sözleri ise geçersizdir. Çünkü onların dayandıkları Şevkani, San'ani ve Abduh gibi alimler fıkıhçı olmadıkları için fikhî meselelerde onlara taklid etmek caiz değildir.

Malikiler aynı görüşü paylaşmamaktadır. Onlara göre her türlü mermi ile avlanmak helal olduğu gibi atış yapılırken bismelenin söylenmesi şartı ile, bu mermilerin isabet ettiği hayvanların etini yemek de helaldir...(s.10, 11).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: HÜKÜM VE FETVA KONUSUNDA MUTEMED OLAN (HİYERARŞİK) GÖRÜŞLER:

Bilmiş ol ki mensup olduğumuz Şafii mezhebinde mutemed olan görüş sırasıyla, İmam Şafii'nin açıkça belirttiği, sonra Nevevî ve Rafii'nin ittifak ettiği, sonra Nevevî'nin kesin belirttiği, sonra Rafii'nin kesin belirttiği, sonra çoğunlukça tercih edilen ve takvaya en uygun olan görüşlerdir. Hüküm ve fetvada dört mezhep imamından başkasına taklid etmek ve "Mezhepte racih görüş" ten başka bir görüşle amel etmek caiz değildir. Çünkü mukallidler (taklid edenler) açısından müctehitlerin görüşleri, müctehitler açısından deliller niteliğindedir. Müctehidin racih delil ile hükmetmesi

⁶ Hayat-i Müstakirra, hayvanın bir-iki gün yaşayabileceği kadar olan hayattır. Bunun alameti, şiddetli hareket, kesim anında kanın fişkırlarak akması gibi durumlardır. Nevevi, şiddetli hareketin yeterli bir alamet olduğunu ifade etmektedir.(e-Hüseyni, Kifayetu'l-Ahyar, I, 677; Şirbîni, Muğni'l-Muhtâc IV, 109.

vacip olduğu gibi mukallidin de, müctehidin racih görüşleri ile amel etmesi vaciptir. Karafi ve İbn Salah, bu konuda icma' olduğunu nakletmişlerdir. (s.12,13)

İbn Hacer Tuhfe'de şöyle diyor: İmamın kesin görüşüne muhalefet eden mukallidin hükmü geçersizdir. Çünkü müctehid için Şari'in nassı ne ise mukallid için imamın nassı da odur.

İbn Salah, Büyük Fetâvâ'sında, hüküm ve fetva konusunda dört mezhep imamının dışında bir müctehide taklit etmenin caiz olmadığını, ancak kişisel olarak, taklit edilebilecek nitelikteki bir müctehide taklit etmenin caiz olduğunu ifade etmektedir.

Görüldüğü gibi bu bölüm, fıkıh usulünün önemli konularına temas etmektedir. Bu konuların tahlili ve detaylandırılması, ancak doktora tezi gibi bir çalışma ile olabilir. Dolayısıyla konuların detayına girmedik sadece özet tercümelerini yapmakla yetindik.

HATİME: TAKLİT KONUSU:

Bilmiş ol ki taklit, delilini bilmeksizin müctehidin görüşünü benimseyip onunla amel etmektir. Taklit etmeyi sözle söylemek şart değildir. Kişi, amel tarzının, bir imamın içtihadına uygun olduğunun farkına vardığı anda o imama taklit etmiş sayılır. Taklidin altı şartı vardır: **1)** Mukalledin (kendisine taklit edilen) müctehidin mezhebinin müdevven yani yazılı ve düzenli olması. **2)** Mukallidin (taklit edenin), taklit ettiği meselede mukalledin (taklit edilenin) şartlarını bilmesi. **3)** Taklit, kadının (hâkimin) hükmünün bozulabileceği türden bir konu olmamalı. **4)** Her konunun ruhsatlı yönlerini almamak yani her mezhebin en kolay yönü ile amel etmemek. **5)** Bir meselede bir görüşü benimseyip sonra aynı meselede bu görüşün zddi ile amel etmemek. Örneğin Hanefi mezhebine taklit ederek şufa hakkı ile bir ev alan kişi, bu evi sattıktan sonra tekrar satın almak isterken kendisi gibi şufa hakkından yararlanmak isteyen birini savmak için Şafii mezhebine taklit etse bu taklidi caiz olmaz.⁷ **6)** Taklitte telfikin meydana gelmemesi. Yani kişinin amel ettiği mesele, taklit ettiği içtihatların tamamının dışına aynı anda çıkmaması gerekir. Örneğin bir kişinin abdestte kan konusunda Şafii'ye, yabancı kadına örtüsüz dokunma konusunda ise Hanefiye taklit etmesi caiz değildir. Çünkü vücudundan kan akan ve yabancı kadına örtüsüz olarak dokunan bir kişi, aynı anda iki mezhebin dışına da çıktığı için taklit işlemi caiz değildir.

Molla Fahrettin, halkı yakından ilgilendiren taklit ve teflik konusunu kısaca anlatmakla risalesine son vermektedir. Bu risalenin tahkik ve tercüme edilerek ilim erbabı için daha faydalı bir hale getirilmesini umuyor, müellife Allah'tan rahmet diliyoruz.

SONUÇ

Son derece ciddi tedrisat yapılan Doğu ve Güneydoğu medreselerinde, bir çok büyük ilim adamı yetişmiş ancak bu alimler genelde kitap yazmaya ilgi duymamışlar ve hizmetlerini sadece sözlü tedrisatla sürdürmüşlerdir. Nadiren de olsa bunlardan eser yazanlar olmuşsa da ilgisizlik, sahipsizlik ve benzeri sebeplerden dolayı bu eserler basılıp yayınlanmamış ve toplumun istifadesine sunulmamıştır. Dolayısıyla bu alimlerin gerek hizmetleri gerekse şöhretleri kendi zamanları ile sınırlı kalmış ve tarih süreci içerisinde unutulmuşlardır. Molla Fahrettin ise, sözlü tedrisatın yanında gramer ağırlıklı olmak üzere bir çok konuda eser yazarak ilmini daha faydalı ve daha kalıcı hale getirmiştir. Ayrıca son derece aktif olan ve zamanını en iyi bir şekilde değerlendiren

⁷ Hanefi mezhebinde ev gibi bölünemeyen mülklerde şufa hakkı var (Kuduri, el-Kitab, I, 264); Şafii mezhebinde ise yoktur (Nevevî, el-Muhezzeb, II, 212).

Molla Fahrettin, sadece tedrisat ve telifle yetinmemiş çok yönlü bir şekilde ilmî, tasavvufî ve sosyal faaliyetlerde de bulunmuştur. Geleceğe umutla bakan, uzun vadeli düşünen, büyük şöhreti ve saygınlığı ile beraber imzalarında "Miskîn" lakabını kullanacak kadar mütevazı ve aynı zamanda ehl-i takva olan Molla Fahrettin, özellikle fikhî yönü ile şöhret kazanmış ve gerek halkın gerekse ilim adamlarının karşılaştıkları zor fikhî meseleleri çözmek için adeta bir başvuru mercii haline gelmiştir. Molla Fahrettin, kendisinden sorulan fikhî soruları, sahip olduğu derin ilmi yeteneği ile dakik bir şekilde inceleyerek genelde yazılı olarak cevaplamış ve verdiği cevapların bir nüshasını da yanında saklamıştır. Ancak esefle ifade edelim ki, bir çok fikhî meselenin aydınlanmasında ışık tutacak nitelikte olan bu fetvaların çoğu kaybolmuştur. Kayıp olan bu fetvaların ciddi bir araştırma bulunarak bazı örneklerini sunduğumuz mevcut fetvalarla birlikte derlenip bir fetva mecmuası halinde basılması son derece faydalı olacaktır.

Molla Fahrettin, çeşitli konularla ilgili fetvaları yanında ayrıca fıkıhla ilgili olarak, demir veya kurşundan mamul mermilerle avlanmanın haram olması ve taklit konusunu içeren faydalı bir risale de yazmıştır ki bu risaleden de kendisinin birçok İslamî ilimler yanında fıkıh ilminde de derin bir bilgiye ve güçlü bir muhakemeye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Molla Fahrettin veya diğer adıyla Şeyh Fahrettin efendiye Allah'tan rahmet diliyor, eserlerinin tamamının ortaya çıkarılıp yayınlanarak toplumun istifadesine sunulmasını temenni ediyoruz.

BİBLİYOGRAFYA

Aksiyon dergisi tarih:17. 12. 2007, Sayı: 680; t.ozden@aksiyon.com.tr;

<http://www.aksiyon.com.tr>

Hüseyni, Takiyuddin Ebu Bekir b. Muhammed, Kifayetu'l-Ahyar fi Halli Ğayeti'l-İhtisâr, Beyrut, ty

İbn Mace, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, (275/886), Sunenu İbn Mace, İst.1981.

Kuduri, Ebu'l-Hüseyn, Ahmed b. Muhammed (428/1036), el-Kitâb, İst. ty.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. Haccac el-Kşeyrî (261/874), el-Camiu's-Sahîh, İst. 1981.

Nevevî, Ebu Zekeriya Yahya b. Şeref (575/1277), Minhacu't-Talibîn ve Umdetu'l-Muftîn, Mısır ty.

Şirbînî, Muhammed el-Hatîb, Muğni'l-Muhtâc ila Ma'rifeti Maâni elfazi'l-Minhâc, Mısır ty, IV, 109.